

Відтак, урегулювання проблемних питань відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок Державного бюджету України, на наше переконання, потребує подальшого як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хаблю Ю. О. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. Юридична наука. 2014. № 5. С. 49–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_5_6.

2. Европейская конвенция по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений от 24 ноября 1983 года. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319.

Бушумад Юрій Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

В час, коли кримінальне, кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче законодавство стало на шлях розвитку гуманізації заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються щодо неповнолітніх осіб, принцип невідворотності кримінальної відповідальності діє на користь теоретичних обґрунтувань, тобто головне попереджувальне значення стосовно них має сам факт настання кримінальної відповідальності, а не обсяг покарання як такий. Необхідність спеціалізованих норм щодо відповідальності і покарання неповнолітніх осіб за суспільно-небезпечні діяння, передбачених кримінальним законом, зумовлена принципами законності, справедливості й гуманізму, а також економії кримінальної репресії.

Загальноновизнаним фактом є те, що суспільство не вправі виставляти до неповнолітніх такі ж самі суворі вимоги, які пред'являються до своїх дорослих громадян. Досить часто є достатнім застосувати до неповнолітніх заходи виховного, а не карного характеру. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб застосувавши примусові заходи виховного характеру, керуючись ст. 97 та ч. 2 ст. 105 КК визначається як спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, що регламентується особливою відокремленою системою кримінальних процесуальних норм права [5]. Така особливість зумовлюється, перш за все, специфічними властивостями соціально-психологічного та психофізичного характеру,

які знаходять своє відображення у відмінній поведінці неповнолітнього під час здійснення досудового розслідування, судового розгляду кримінального провадження. Типовими особливостями вважається значна соціально-правова вразливість неповнолітніх осіб, яка обумовлюється недостатністю або взагалі відсутністю достатнього життєвого досвіду, необхідних знань і навичок, нестійкості психоемоційного стану, імпульсивності, що в результаті призводить до підвищеного конформізму та схильності до стороннього впливу.

Згідно чинного законодавства поняття «неповнолітня особа» варто розглядати в двох розуміннях, як малолітню особу, якою є дитина до досягнення нею чотирнадцятирічного віку та безпосередньо неповнолітня особа – це малолітня особа та дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 3 КПК України). За загальним правилом передбаченим кримінальним законом відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України), а особи у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення передбачені ч. 2 ст. 22 КК України. У разі якщо неповнолітній вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, широ розкаюється та своєю бездоганною поведінкою це демонструє, суд може застосувати до нього ПЗВХ (ст. 105 КК України). Порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами передбаченими КПК України з урахуванням положень глави, яка передбачає загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх [5].

Специфіка правового режиму щодо неповнолітніх визначається в ряді міжнародних документів, а саме в: Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), де зазначено, що стосовно неповнолітніх необхідно враховувати вік і бажання сприяти перевихованню; Мінімальних стандартних правилах ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.), де сказано, що кримінальні провадження за участю неповнолітніх повинні здійснюватися швидко й без затримок, службові особи, які здійснюють провадження, повинні мати відповідну професійну кваліфікацію, необхідно ставитися з повагою до прав неповнолітнього на конфіденційність, передбачає можливість закриття провадження з нереабілітуючих підстав для того, щоб максимально зменшити негативні наслідки судового розгляду та вироку, обираючи запобіжний захід необхідно дотримуватися принципу мінімальної достатності, а також передбачають створення ювенальних; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Конвенції про права дитини (1989 р.); Правилах ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.); Європейській конвенції про здійснення прав дітей (1996 р.);

Керівних принципах ООН з попередження злочинності серед неповнолітніх (1990 р) [7, с. 355–354].

Неповнолітнього, який зазнав несправедливого покарання чекає соціальне відчуження, що сприяє недотриманню правослукняного способу життя й подовженню злочинної поведінки. Результати наукових досліджень взаємовпливу цих особливостей та доцільного обсягу кримінально-правових та кримінальних процесуальних обмежень прав щодо неповнолітнього, який опинився у сфері кримінального правосуддя, завжди відтворювалися у доведенні необхідності поглиблення специфічності реалізації судочинства щодо даної категорії осіб, які вчиняли суспільно небезпечні діяння. Особливістю є те, що такого висновку доходили не тільки кримінологи, предметом дослідження яких були питання, здебільшого пов'язані з кримінально-правовими аспектами некарального впливу на неповнолітніх осіб, з інститутом покарання неповнолітніх у кримінальному праві України, особливостями звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, а також вчені, які безпосередньо досліджували кримінальні процесуальні особливості здійснення судочинства в Україні щодо неповнолітніх осіб, їх процесуального становища, особливостям провадження в щодо кримінальних правопорушень неповнолітніх.

Сьогодні, на етапі приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів, запровадження позитивного міжнародного досвіду особливої актуальності набувають результати дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правового упорядкування інституту покарання неповнолітніх. Наразі, інститут «відновного правосуддя» – як елемент ювенальної юстиції є гідною альтернативою кримінальному судочинству, в якості обов'язкового доповнення традиційної судової системи. Зміст, суть та ознаки таких понять як «відновне правосуддя», «ювенальне правосуддя» (що є по своїй суті складовими ювенальної юстиції) безперечно відтворюють особливі форми розв'язання кримінально-правового конфлікту, в якому однією з сторін виступає неповнолітня особа. Якраз на підставі отриманих результатів дослідження зарубіжного законодавчого й правозастосовного досвіду щодо реалізації кримінальної відповідальності неповнолітніх доводиться необхідність стратегічного ґрунтового реформування системи кримінального правосуддя для неповнолітніх шляхом запровадження інституту медіації, де можливо відкрито обговорювати наслідки вчиненого діяння, досягати угоди щодо матеріальної та/або моральної компенсації потерпілому. У наукових працях процесуального характеру [6, с. 8–9, 34–51, 157–180] часто наголошується на тому, що одним із різновидів запровадження специфічної форми вирішення проваджень щодо неповнолітніх є створення в Україні системи ювенальної юстиції, яка в подальшому відтвориться у вдосконаленні системи кримінального судочинства.

Результатом багаточисельних наукових пошуків вітчизняних вчених в галузі кримінології та кримінального процесу стали висновки з приводу того, що сфера правового впливу під час здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх потребує істотних змін, це обумовлюється їхньою соціально-правовою уразливістю, а також необхідністю запровадження та дотримання міжнародно-правових стандартів, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Варто підкреслити наявність підстав для запровадження суттєвих змін під час здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх шляхом імплементації елементів відновного правосуддя, різних форм вирішення правових конфліктів кримінального характеру поза сферою здійснення традиційного кримінального провадження, – тим не менш, проблемні питання модернізації механізму правового регулювання усталеної вітчизняної системи здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх сьогодні є першочерговими.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. ; (із змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
 2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) : прийнята в Римі, 4 листоп. 1950 р. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам – Київ, 1996. С. 12–17.
 3. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217А(III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ, 1992. С. 18–24.
 4. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.12.2021).
 5. Кримінальний кодекс України від 05 квітн. 2001 р. № 2341- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 15.12.2021).
 6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
- Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, О. Ю. Хабло та ін. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ: «ЦУЛ» 2020. 432 с.